

O‘ZBEK MUMTOZ MUSIQIY MEROSIGA BIR NAZAR

Shuxrat Qoraboyev

O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat institute

“Milliy qo‘shiqchilik” kafedrası dotsenti v.b.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23032556>

Annotatsiya. Bugungi kunda milliy musiqa san’atiga respublika miqyosida yuksak darajada e’tibor qaratilayotganligi quvonarli holdir. Qayd etish joizki, o‘zbek xalqi qon-qoniga singib ketgan mumtoz musiqa merosiga bir paytlar salbiy munosabatlar bo‘lgan edi. Millat faxri bo‘lmish jonkuyar san’atkorlarning zaxmatli xizmatlari natijasi o‘laroq bu san’at turi bizning davrimizga qadar etib keldi. Mazkur maqolada milliy merosimiz hisoblanmish bastakorlik ijodiyoti, honandalik va sozandalik san’atining tarixiy o‘tmishiga haminqadar nazar tashlanadi.

Kalit so‘zlar: mumtoz musiqa, an’anaviy xonandalik, ko‘hna, bastakor, sozanda, xonanda, hofiz.

Аннотация. Отраднo, что сегодня искусству национальной музыки уделяется пристальное внимание в масштабах всей страны. Стоит отметить, что некогда существовало негативное отношение к наследию классической музыки, глубоко укоренившемуся в самой душе узбекского народа. Этот вид искусства сохранился до наших дней благодаря самоотверженным усилиям преданных своему делу мастеров, составляющих гордость нации. В данной статье представлен краткий обзор истории композиторского искусства, вокального и инструментального исполнительства — направлений, составляющих наше национальное достояние.

Ключевые слова: классическая музыка, традиционное вокальное искусство, древний, бастакор, инструменталист, певец, хaфиз.

Annotation. It is gratifying that today, close attention is being paid to the art of national music on a nationwide scale. It is worth noting that there was once a negative attitude toward the legacy of classical music—a legacy deeply rooted in the very soul of the Uzbek people. This art form has survived to the present day thanks to the selfless efforts of dedicated masters who are the pride of the nation. This article presents a brief overview of the history of composition and of vocal and instrumental performance - disciplines that constitute our national heritage.

Keywords: classical music, traditional vocal art, ancient, bastakor, instrumentalist, singer, hafiz.

Ma’lumki XX asrning birinchi yarmiga kelib bastakorlik ijodida zamonga mos yangi yo‘nalishdagi kuy va ashulalar yaratishga katta e’tibor qaratildi. To‘xtasin Jalilov, Yunus Rajabiy, Imomjon Ikromov, Faxriddin Sodiqov, Muhammadjon Mirzayev kabi bastakorlar ijodi bunga yorqin misol bo‘la oladi. Ijrochilik jarayonida esa Faxriddin Sodiqov, Rihs Rajabiy, Turg‘un Alimatov, Saidjon Kalonov, Mahmudjon Muxammedov, Komiljon Jabborov va G‘anijon

Toshmatov kabi bir qator mohir sozandalar va Jo'raxon Sultonov, Ma'murjon Uzoqov, Komiljon Otaniyozov, Fattoxxon Mamadaliyev, Ochilxon Otaxonov, Orifxon Xotamov, Rasul qori Mamadaliyev, Ortiqxo'ja Imomxo'jayev, Saodat Qobulova kabi betakror xonandalar yetishib chiqqan va ular doimo el ardog'ida bo'lganlar.

Bu kabi bizning milliy qo'shiqlarimiz va milliy san'atimiz kuy qo'shiqlarida, ashulalar, maqomchiligimizda albatta bizning milliy g'urur va iftixorimiz, bizning o'zligimiz aks etgandir. Bizlar bu musiqiy merosimizni asrab-avaylab, yanada takomillashtirib, chuqur o'rgangan holda o'z milliy musiqa merosimizni mustahkamlashimiz zarurdir¹.

Yangi asrning ilk yillarida shakllangan milliy musiqa san'atimizdagi ayrim jihatlarga e'tibor berish lozimki, bular musiqa merosimizning uch yo'nalishini tahlil qilib ko'rilganda yaqqon seziladi. Ya'ni xonandalik, sozandalik va bastakorlik. Musiqa san'atining ijrochilik mezonini ijro amaliyotida sezilarli darajada rivoj topayotganligini kuzatish mumkin. Birinchidan: yosh avlodni an'anaviy ijroga bo'lgan qiziqishi ortdi.

"Hozirgi "ommaviy madaniyat"ning yoshlar o'rtasida o'ziga hos ta'siri ketayotgan bir paytda, yoshlar orasida an'anaviy musiqani maromiga yetkazib ijro etadigan yosh avlod vakillari shakllandi va ular o'z faoliyatlari bilan xalqimizga xizmat qilib kelmoqdalar. O'tmish ustozlarning xonandalik an'analari, chiroyli tik ovoq, ma'noli va bilimli talqin bilan amaliyotda o'zlarini namoyon etib kelganlar. Hoji Abdulaziz Abdurasulov, Domla Halim Ibodov, Xojixon Boltayev, Mulla To'ychi Toshmuhammedov, Jo'raxon Sultonov, Ma'murjon Uzoqov kabi ustoz san'atkorlar ijro an'analari, mumtoz xonandalik an'analari namunasi sifatida bizning avlodga yetib kelgan. Hozirgi yoshlar ham ushbu san'atni qizg'in holda o'zlashtirishlari quvonarli hol. Ayniqsa, yoshlarning mukammal ovoq talqini va mumtoz musiqiy merosni ustozona shaklda talqin etayotganliklari va bunga katta ahamiyat berayotganliklari e'tirofqa loyiq. Bularning natijasi ham iqtidorli xonandalar misolida namoyondir. Bir qarashda an'anaviy ijrochilik san'ati bir me'yorda qadam tashlab, rivojlanib bormoqda desak ham bo'ladi. Lekin, mumtoz musiqaning shakllanish jarayonidagi tamoyillar, qoidalar uning rivojiga o'z ta'sirini ko'rsatishi kerak. Merosni amaliy o'zlashtirish va ijodiy yondashish yaxshi an'ana, lekin buning o'zi yetarli emas"².

Chunki o'tmish ustozlari o'zlarining ijrochilik yutuqlari bilan birga musiqiy merosni teran anglab, diniy-falsafiy tahlil eta olganlar. Buning natijasida ijro namunalarini tinglovchiga ta'sirli yetib borishi va musiqiy savodxonlik yuqori darajada rivojlanib borishiga erishganlar. Ijod, zamonni aks ettiruvchi mezon hisoblanadi³.

Bastakorlar ijodining samarali maxsuli natijasida o'zbek mumtoz musiqiy merosi o'ziga xos asarlar bilan yanada boyitib kelinganligi barchamizga ma'lum. Asarlarning mazmun mohiyati o'z davrining ma'naviy g'oyasi bilan sug'orilib, mohir sozanda va xonandalar ijrosida havola etilgan edi.

Mumtoz bastakorlik san'ati rivojiga To'xtasin Jalilov, Xolxo'ja To'xtasinov, Imomjon Ikromov, Sultonxon Hayitboyev, G'anijon Toshmatov, Nabijon Hasanov, Muhammadjon Mirzayev, Jo'raxon Sultonov, Fattoxxon Mamadaliyev, Orifxon Xotamov, Saidxo'ja Xoldorxo'jayevlar munosib xissa qo'shdilar. Ayniqsa, Imomjon Ikromovning "Cho'li Iroq", "Munojot", G'anijon Toshmatovning "Guljamol", Komiljon Jabborovning "Nazzora qil", Xolxo'ja To'xtasinovning "Aylagach", Yunus Rajabiyning "Koshki", "Kuygay", Saidxo'ja

¹ Jo'rayeva.M. O'zbek mumtoz musiqachilik tarixi. – Toshkent, 2017.

² Nasritdinova M., Toshaliyev D., Murodova D. An'anaviy ijrochilik san'atining hozirgi davr muammolari. Scientific Progress. 2022. Vol. 3, Issue 2. pp. 846-850

³ Karomatov F.M. O'zbek muzikasi tarixi. //Tuzuvchi: T.Y.Solomonova. - T.: G'afur G'ulom nomidagi "Adabiyot va san'at" nashriyoti, 1981. - 27 - 34-b.

Xoldorxo'jayevning "Topolmasman" va "Junun vodiysig'a" kabi asarlari tinglovchilarda katta taassurot qoldiradi. Ularning yaratgan ushbu asarlari bugungi kunga qadar o'z ahamiyatini yo'qotmay kelayotganligi ham o'zbek bastakorlik ijodiyotining naqadar yetuk bo'lganligidan dalolatdir.

Ayni vaqtda bastakorlar merosini maromiga yetkazib tinglovchilarga havola etishda mohir sozanda va xonandalarning ham o'rni beqiyosdir. Chunki yaratilgan musiqiy asarlar tinglovchi qalbiga qay darajada ta'sir etishi ijrochining yuksak mahoratiga bog'liqdir. Bu o'rinda xalqimiz qalbidan chuqur o'rin egallagan hofizlar – Hoji Abdulaziz Rasulov, Mulla To'ychi Toshmuxammedov, Yu.Rajabiy, Rasulqori Mamadaliyev, O.Xotamov, F.Mamadaliyev, Berta Davidova, Kommuna Ismailiva, Hadiya Yusupovalarni keltirish o'rinlidir.

"Akademik Yunus Rajabiyning bastakorlik dahosi ila Hazrat Navoiyning g'azali mazkur kuyga har jihatdan juda o'rinli bog'langan, nainki, balki "Nasrulloi" asari shu g'azal bilan birga tug'ilgandek taassurot uyg'otishi bilan ham tahsinga sazovordir. Maqomdon ustoz aynan shu g'azal bilan "Nasrulloi"ni o'zi ijro etgan holda notaga olgan edi (O'zbek xalq musiqasi, V jild, 1959 y.). Shuningdek, mazkur ashulaning betakror talqinlari xalq hofizlari – Ochilxon Otaxonov, Orifxon Hotamov (Fuzuliy g'azali), Mahmud Tojiboyevlar ijrosida yuzaga kelganligi muxlislarga yaxshi ma'lum... "Nasrullo I"ning Yunus Rajabiy rahbarligidagi "Maqomchilar ansambli" talqinidagi ijro yo'li turli davralarga, shu jumladan, "Otalar so'zi – aqlning ko'zi" teleko'rsatuviga ("Sharob I" kuyi qatorida) o'zgacha fayz bag'ishlab keldi. Shu bilan birga, yoshi ulug' otaxon va onaxonlarning eslashlaricha, ulug' ajdodlarimiz ruhi bilan quvvatlangan bu hayotbaxsh kuy hamyurtlarimizni harbiy front va boshqa sinovli jabhalarga kuzatish paytlarida ham ijro etilishi an'ana bo'lgan. Zero, shu tarzda ularga ko'tarinki ruhiyat bag'ishlanishi ko'zda tutilgan ekan. Bugungi kunda faoliyat ko'rsatayotgan qariyb barcha an'anaviy cholg'u ansambllari ushbu mumtoz kuyni tinglovchilarga munosib tuhfa etishga intilib kelmoqdalar"⁴.

"Shu o'rinda aytish mumkinki mumtoz musiqa namunalarini nafaqat milliy cholg'ularda balki, Sharq mamlakatlari musiqa cholg'ulari va jahon estrada cholg'ularida ham professional (buzmasdan) ijro etishni qo'llab-quvatlash sohaning rivoji uchun xizmat qiladi"⁵. Bugungi kunda bastakorlik borasida samarali ijod qilib kelayotgan Abduhoshim Ismoilov, Ahmadjon Dadayev, Orolmirza Safarov va Erkin Ro'zimatovlarning ijodiy merosini ilmiy tadqiq etish musiqashunos olimlar oldida turgan dolzarb vazifalardan biridir. Ularning ijodiy faoliyatini har tomonlama o'rganish va yoshlar qalbiga singdirish lozimdir.

ADABIYOTLAR

1. Ibrohimov O. Nasrulloi. O'zbekiston adabiyoti va san'ati. –T. 2017. 14-aprel.
2. Jo'rayeva.M. O'zbek mumtoz musiqachilik tarixi. – Toshkent. 2017.
3. Karomatov F.M. O'zbek muzikasi tarixi. // Tuzuvchi: T.Y.Solomonova. – T.: G'afur G'ulom nomidagi "Adabiyot va san'at" nashriyoti, 1981. 27-34-b.
4. Макоми, мугами и современное композиторское творчество. – Т.: Изд.лит.и искусства им.Г.Гуляма, 1978. – С.134.
5. Fayzullayev E. Sharq xalqlari mumtoz musiqasini o'rganishda badiiy didni tarbiyalash. //Xalq ta'limi. – T.: 2004. № 1. 147-149-b.

⁴ Ibrohimov O. Nasrulloi. O'zbekiston adabiyoti va san'ati. –T. 2017. 14-aprel.

⁵ Nasritdinova M., Toshaliyev D., Murodova D. An'anaviy ijrochilik san'atining hozirgi davr muammolari. Scientific Progress. 2022. Vol. 3, Issue 2. pp. 846-850